Tolunay A., Korkmaz, M., 2005, Sosyal Ormancılık: 20 Yıl Sonra Neredeyiz?, Orman ve Av Dergisi, ISSN 1303-040X, Sayı: 2005-6, s. 42-49

SOSYAL ORMANCILIK: 20 YIL SONRA NEREDEYİZ ?

Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOLUNAY Arş. Gör. Mehmet KORKMAZ

Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Ekonomisi Anabilim Dalı-32260-Doğu Kampüsü-Çünür-ISPARTA

Telefon:0.246.2113187 E-mail: atolunay@orman.sdu.edu.tr Fax: 0.246.2371810

Özet

Sosyal ormancılık kavramı, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yapılan uygulamalar dikkate alınarak 1986 yılında ülke gündemine girmiştir. Bu tarihten itibaren değişik yörelerde sosyal ormancılık olarak adlandırılan uygulamalar ve projeler görülmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin yanında, 1992 yılında ormancılık araştırma enstitülerinde sosyal ormancılık ile ilgili bölümler kurulmuştur. Sosyal ormancılık ile ilgili eğitim çalışmaları yoğunlaşmıştır. Kırsal kalkınma amaçlı projelerde, sosyal ormancılık model ve uygulamaları yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Bu gelişmeler hızla devam ederken ormancılık ile ilgili bir eğitim biriminin sosyal ormancılık üzerine verdiği ve olumsuz görüşler içeren rapor, sosyal ormancılık ile ilgili konulara kuşku ile bakılmasına neden olmuştur.

Buna rağmen bazı araştırmacılar agroforestry konularına yönelmiş ve bu üretim tekniğinin geleneksel örneklerini teşhis etmiş ve tanımlamıştır.

Zaman içinde sosyal ormancılık ve agroforestry kavramlarının önemi anlaşılmış, orman fakültelerinde sosyal ormancılık ve agroforestry dersleri hem lisans hem de lisans üstü müfredata konulmuştur.

Günümüzde sosyal ormancılık ve agroforestry uygulamalarına yönelik projeler devam etmektedir. Sosyal ormancılık ve agroforestry konusunda uzmanlaşmış araştırmacıların sayıları oldukça iyi düzeydedir. Bu açıdan 20 yıllık gelişim süreci dikkate alındığında Türkiye'de sosyal ormancılık konusunda önemli adımlar atılmış ve atılmaya devam edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Sosyal Ormancılık, Agroforestry, Türkiye

Abstract: Social forestry entered the Turkish Forestry agenda in the mid 1980's. Initially, there were intense conceptual discussions. Later, examples that emerged in different parts of the country were considered as social forestry. Serious and planned practices started in the early 1990's. Initial results started to influence national

forestation activities. Research in the field of social forestry proved to be insufficient. To remedy this deficiency, "Departments of Forest-Public Relations and Social Forestry Research" were established in the Forestry Research Institutes. In the forestry organization, training activities related to social forestry were intensified. In rural development projects, social forestry activities started to be successfully implemented. While these positive developments were rapidly taking place, the nation's foremost forestry faculty published a report that voiced negative views on social forestry concepts. For a certain period, this report caused the social forestry concept and related activities to be nationally regarded with suspicion. Despite this, some researchers continued to show interest in the subject. In the late 1990's agroforestry attracted attention and studies were initiated on this subject. These studies led to an analysis and description of examples of traditional national agroforestry. Furthermore, the potential of national agroforestry production was put into evidence. Nowadays the implementation of social forestry projects continues and new research on agroforestry is being initiated. Today the number of individuals doing research on social forestry and agroforestry is quite considerable. In addition, social forestry and agroforestry are being taught in forestry faculties at undergraduate as well as graduate levels. Considering that social forestry in Turkey has developed only in the last 20 years, the important achievements that have been made and that are continuing are quite formidable in view of the many obstacles that have been met.

Key words: Agroforestry, Social Forestry, Turkey

GİRİŞ

Sosyal ormancılık kavramı, ülke gündemine 1986 yılında girmiştir. Bu yıllarda ülkemizde, orman köylüsünün ormancılık politikaları içerisinde yer almadığı, halka rağmen ormancılık yapıldığı, bu nedenle ormancılık politikalarında değişikliklere gidilmesi gerektiği belirtilmiştir (Sağkaya, 1986 a). Özellikle, *Hindistan* ve *Güney Kore* örnekleri verilerek, Dünya Ormancılığı 'ndaki gelişmeler aktarılmış ve Türkiye Ormancılığı 'nda da bu yönde uygulamaların yapılması önerilmiştir (Sağkaya, 1986 b; Kamiloğlu, 1987 a; 1987 b). Bu gelişmelerin yanında, Mersin, Konya, İzmir, Manisa ve Kastamonu illerinde *sosyal ormancılık* olarak adlandırılan örnekler de görülmeye başlanmıştır (Bozatlı, 1987a; 1987b). Öte yandan oluşumu farklı nedenlere dayanan örnekler de, ülke ormancılığının gündeminde yerini almıştır. *Bergama İlçesi Kozak*

Yaylası 'nda köylüler tarafından işletilen *Fıstıkçamı Mesçereleri*, bu örneklerden birisi olup, sosyal ormancılık kavramı bu örnekle bağdaştırılmıştır (Öztekin, 1986; Özer, 1986). Diğer taraftan, *Çal İlçesi* 'nde *"özel ormancılık ya da özel ağaçlandırma"* adı altında vatandaşlar tarafından yapılan ağaçlandırma çalışmaları, ülke gündeminde yerini alan başka bir çarpıcı örnektir (Gümüştop, 1985; Akın, 1986; Özkahraman, 1986; 1987; Tolunay 1987). Ayrıca *sosyal ormancılık* kavramı belirtilen örneklerle yoğun bir şekilde tartışılmıştır. (Varışlıgil, 1987; Demirel, 1989).

Sosyal ormancılığın teorik yönüne ilişkin tartışmalar yanında, Orman Genel Müdürlüğü tarafından sosyal ormancılık adı altında veya onunla bağ kuran çeşitli uygulamalar da yapılmaya başlanmıştır. Bunlardan bazıları: *"Değişik Ekolojilerdeki Bozuk Orman Alanlarında Yenilebilir Mantar Türleri Araştırma ve Uygulama Projesi (1987-1999)", "OGM-GTZ Türk-Alman Ormancılık Projesi (1987-1997)" "Türkiye Kavakçılığı Geliştirme Projesi (1987-1992) , "OGM-UN Dünya Gıda Programı (DGP) 6 İlde Ağaçlandırma Erozyon Kontrolu ve Mera Islah Projesi (1987-1993)"* şeklindedir. Bu projelerin farklı amaçları ve uğraş alanları olmasına rağmen, sosyal ormancılığın gelişimi ile yakın ilgisi olmuştur. İlk sosyal ormancılık uygulama projeleri olan bu projeler başarılı olamamıştır. Bu projelerin başarısızlığında en büyük etken, bu dönemde görev yapan yöneticilerin, sosyal ormancılık kavramı ve uygulamalarını anlayamamaları ve bu ad altında yapılan uygulamaların gereksiz olduğunu düşünmeleridir. Öte yandan, belirtilen projelerin başarısızlığında proje hazırlık aşamalarının kısa tutulması ve sosyal ormancılık uygulamalarının temel gerekçeleri olan ülke ormancılık sorunlarının sağlıklı bir şekilde analiz edilmemesi, gibi konular da etkili olmuştur.

KURUMSAL GELİŞMELER ..

Sosyal ormancılık ile ilgili gelişmeler 1992 yılında Ormancılık Araştırma Enstitüsü 'nde yaşanmıştır. Bu kurum bünyesindeki "Orman-Halk İlişkileri ve Yayın-Dokümantasyon Bölümü", "*Orman Halk İlişkileri ve Sosyal Ormancılık Araştırmaları Başmühendislikleri"* ne dönüştürülmüş ve taşra birimlerinde de örgütlenmesi sağlanmıştır. Bu birimler bünyesinde, sosyal ormancılık ile ilgili çeşitli araştırmalar ele alınmış ve bir kısmı sonuçlandırılmış olup, halen üzerinde çalışılanlar da bulunmaktadır.

YENİ PROJELER ...

Sosyal ormancılık projelerinin başarısında, ormancılık yönetimi ve uygulamalarını üstlenen kişilerin *bakış açılarının yetersizliği* üzerine, 1992 yılında *"(FAO-Türkiye) Türkiye 'de Sosyal Ormancılık Kavramı Üzerine Eğitim Projesi (1992-1993)"* ele alınmıştır. Ayrıca, sosyal ormancılık ile ilgili uygulama modellerinin belirlenmesi amacıyla da, *"(GCP-TUR-O45-SWE) Türkiye 'de Uygun Toplum Ormancılığı Modellerinin Geliştirilmesi (1992)*" adlı proje uygulanmaya başlanmıştır. Konya 'da uygulanan *Türkiye 'de Sosyal Ormancılık Kavramı Üzerine Eğitim Projesi (1992-1993)* bittikten sonra, yine aynı ilde *"(GCP/INT/539/ITA) Ormancılık ve Gıda Güvenliği Projesi"* uygulamaya konulmuştur.

Bu projelerin yanında, proje tanımlaması, planlama ve projelendirmede kullandığı teknikler, yürütme ve uygulama şekli, izleme ve değerlendirme yöntemleri açısından sağlam temellere oturtulduğu gözlenen bir projenin daha uygulamaya konulduğu görülmektedir. Bu proje *"Doğu Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi* (DASHRP)*"* dir. DASHRP; *"Fırat Havzası 'ndaki kırsal fakirlik ve doğal kaynakların vasıflarını kaybetmesine dair önemli sorunları ele alan, katılımcı doğal kaynak yönetim tekniklerini kullanan bir projedir.* Proje, Doğu Anadolu 'da doğal kaynakların idaresinde köy topluluklarının ve çiftçilerin katılımlarını artırmak ve bu amaca *"katılımcı doğal kaynak planlaması tekniği"* ile ulaşmak istemektedir (Anonim, 1993).

SOSYAL ORMANCILIK ÜZERİNE BİR RAPOR

1994 yılında *"İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi"* tarafından kurulan bir *komisyon* sosyal ormancılık konusunda *"Fakülte Görüşü"* nün saptanmasına karar vermiş ve bunu 02/05/1994 tarihli raporu ile kamuoyuna duyurmuştur. Raporda, sosyal ormancılık uygulamalarında güdülen amaç ifade edilirken; *"bazı orman alanlarının tarımsal ve hayvansal ürün üretimi amacına tahsis edilmesi ve bu alanlarda tarım-ormancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin koordine edilmesidir"* denilmektedir. Rapor, *"sosyal ormancılık uygulamaları nüfus yoğunluğu ve artışı yüksek ve buna karşılık ormancılık çalışmaları henüz teknik, yasal ve orman mülkiyeti sağlam esaslara oturmamış gelişmekte olan ülkelerde yaygın bir kullanım alanı bulmuştur"* demektedir. Bu ifade Türkiye 'yi, sosyal ormancılık uygulamalarının yapılacağı ülkeler arasına koymaktadır. Raporun; *sosyal ormancılığın ülkeden ülkeye değişen çok farklı amaçlar taşıdığını* belirtmesi yerinde bir saptamadır.

Rapor, sosyal ormancılık uygulamalarını iki kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; (1) *Orman rejimi dışındaki* tarım ve mera alanlarındaki üretim tekniklerinin değiştirilerek orman köylüsüne bu tekniklerin öğretilmesi ve böylece bu alanlarda üretim verimliliğinin artırılması, aynı zamanda bazı küçük teknolojilerin *(halıcılık, ipekçilik, dokumacılık, arıcılık, vb gibi)* geliştirilmesi ile orman köylüsüne yeni geçim olanaklarının sağlanması, (2) *Orman rejimi içindeki* alanlarda bazı etkinlikler yoluyla ormanlara zarar vermeyecek biçimde orman köylülerine kontrollü yararlanma olanakları ve orman işletmeciliği aracılığı ile istihdam olanakları sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, şeklinde belirtilmekte, bu iki kategoriye ait uygulamaların yıllardan beri Türkiye 'de yapıldığı ifade edilmektedir. Bu açıklamalardan sonra yer alan; *"ülkemizin özellikle ekolojik koşulları ve topografik yapısı nedeniyle, ikinci kategoride yer alan uygulamalar dışında yeni bir takım yaklaşımlar düşünülüyor ise, bunun gelişigüzel bir kararla uygulamaya geçilmesi, asla söz konusu olmamalıdır."* ifadesi haklı yönleri olmasına rağmen, sosyal ormancılığı tümden bu yönde uygulamalar yapan bir ormancılık haline sokmuştur. Raporun ilerleyen bölümlerinde yer alan;*"iyi nitelikli olarak kabul edilen orman alanlarımızın kapalılık derecesi 0.7 ve daha fazla olanlarının ancak 1.6 milyon ha. olduğu dikkate alındığında, ülkemizin orman varlığı bakımından ne kadar fakir olduğu anlaşılır. Hele bu ormanlarda kapalılığı daha da açarak, altında tarım ürünleri yetiştirmek gibi bir uygulamayı düşünmek bile büyük bir çılgınlıktır."* ifadesi sosyal ormancılık ile ilgili konulara kuşku ile bakılmasına neden olmuştur.

Bu komisyon raporu, 1994 yılında, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi tarafından Orman Bakanlığı 'na sunulmuş ve Orman Bakanlığı bütün teşkilatına ve konu ile yakından ilgisi bulunduğu varsaydığı ORKÖY ve bağlı birimlerine göndermiştir. Sonuç itibariyle, sosyal ormancılık kavramı açısından yetersiz bilgiye sahip olan ormancılık örgütü ve personeli, raporda yer alan ifadeler nedeniyle sosyal ormancılık uygulamalarına bir dönem mesafeli yaklaşmaya başlamıştır (Anonim, 1994).

TOPRAĞA DAYALI YENİ BİR ÜRETİM TEKNİĞİ: AGROFORESTRY

1970 'li yıllarda *Az Gelişmiş Ülkelere (AGÜ)* özgü kısıt ve sorunlar, *agroforestry* olarak bilinen üretim tekniğinin doğmasına neden olmuştur. Yani, tarımsal üretim ile ormancılık üretimi arasında yer alan, ara bir üretim tekniği ortaya çıkmıştır (Nair, 1993). Bu gelişmeler 1980 'li yıllarda Türkiye 'ye yansımış ve ülkemizde agroforestry

konusunda ilk çalışma *Geray ve Görcelioğlu (1983)* tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada agroforestry, tarım ve orman arazileri kullanımında karma sistemler olarak incelenmiştir. Bu çalışmadan sonra, 1980 'li yıllarda, çeşitli ülkelerde yapılan agroforestry uygulama örneklerinin yer verildiği çeviri ağırlıklı yayınlara rastlanılmaktadır (Sağkaya ve Kamiloğlu, 1987). Bunların arasında *Sağkaya ve Kamiloğlu* tarafından hazırlanan *"Ormancılıkta Karma Sistemler"* başlıklı çalışma agroforestry ile ilgili çeşitli konulara değinmekte ve iddialı tespitler yapmaktadır. Çalışmaya, *"Türkiye Ormanları ve Ormancılığı"* üzerinde temel analizler yapılarak başlanmış ve Dünya 'da ormancılık politikalarında büyük değişikliklerin yaşandığı, bu yönde değişikliklerin ülkemizde de yapılması gerektiği belirtilmiştir. Daha sonra, konunun *karma ormancılık* başlığı altında incelendiği görülmektedir. Fakat, aynı başlık altında konunun sosyal ormancılık kavramı ile eş anlamlı hale getirilmesi kavram karışıklığı yaratmıştır. Çünkü, *sosyal ormancılık kavramsal olarak bir ormancılık tipi, agroforestry ise sosyal ormancılık uygulamalarında kullanılan bir teknolojidir* (Tolunay, 1998). Çalışma bundan sonra agroforestry sistemlerinin incelendiği bir bölümle devam etmektedir. Fakat tercüme edilerek verilen terimlerin karşılıkları ülkemize özgü terimler haline getirilemediğinden anlaşılır olamamıştır.

Ülkemizde, agroforestry üzerine ilk araştırmalar *İzmit Kavak ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü* tarafından yapılmıştır. Alanay (1989) tarafından gerçekleştirilen *"Karakavak Ağaçlandırmaları ve Zirai Ara Kültür Ekonomisi Üzerine Araştırmalar"* adlı proje kurum tarafından yapılan ilk araştırma özelliğindedir. Daha sonra aynı kurum bünyesinde, *"Tarımsal Ormancılığın Tanımı, Önemi, Uygulama ve Araştırmalardan Örnekler"* (Ayberk, 1992)*, "Ağaçlandırma ve Enerji Ormanı Alanlarında Tarımsal Ormancılık Uygulamaları Üzerine Araştırmalar"* (Ayberk, 1996) ve *"Melez (I-214) ve Karakavak (Gazi) Ağaçlandırmalarında Karma Ormancılık Tekniklerinin Uygulanması Üzerine Araştırmalar"* (Ayberk ve arkadaşları, 1996) başlıklı yeni çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda kavak plantasyonlarının farklı dikim aralıklarında, çeşitli tarımsal ürünlerin *(fasulye, mısır, pancar, soya fasulyesi, nohut, karpuz, havuç, pamuk)* bir arada yetiştirilmesi denenmiş ve yıllar itibariyle verimleri incelenmiştir. Ayrıca, kavak ve çeşitli tarımsal ürünlerin bir arada yetiştirilme olanaklarını inceleyen teknik ve biyolojik araştırmalar yanında, çalışmaların ekonomik boyutunu da değerlendiren araştırmalara girişilmiştir. *Diner ve Koçar (1999)* tarafından

yapılan *"I-214 Melez Kavak Ağaçlandırmalarında Ara Tarımın Kavakçılık Ekonomisine Etkileri"* başlıklı araştırma ekonomik boyutlu çalışmaların ilklerindendir. Enstitü tarafından yapılan benzer nitelikli araştırmalar, farklı ağaç türü kullanılmak üzere *(kavak yerine okaliptüs) Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü* tarafından ele alınmış olup, bu araştırmaların bazıları devam etmektedir (Özkurt ve arkadaşları, 2002).

Sağkaya ve Kamiloğlu (1987) 'dan sonra agroforestry *konusunda temel bir el kitabı*, *Şefik (1995)* tarafından hazırlanmıştır. İlgili kişinin *"Tarımsal Ormancılık (Agroforestry)"* adı altında el kitabı şeklinde hazırlamış olduğu yayın, agroforestry konusunda tanım ve üretim sistemlerinin sınıflandırılması gibi teorik konulara değinmektedir. İlgili araştırıcı tarafından daha sonra yapılan çalışmalarda, yöresel olarak bazı agroforestry uygulamalarının incelendiği ve değerlendirildiği görülmektedir. (Şefik, 2000).

Agroforestry konusunda özellikle Marmara Bölgesi 'nde yapılan araştırmaların yanında, Karadeniz Bölgesi 'nde de çeşitli araştırmalara başlanmıştır. Bu araştırmalar arasında, *"Doğu Karadeniz Bölgesi 'nin Kırsal Ev Bahçelerinin Agroforestry Uygulamalarındaki Yeri ve Önemi"* başlıklı çalışma önemlidir. Çünkü, bugüne kadar kavak ve çeşitli tarımsal ürünler üzerinde yoğunlaşan araştırmaların yanında, farklı bir agroforestry üretim tekniğine ilgi gösterilmiş ve uygulama örnekleri değerlendirilmiştir *Turna ve Acar (2001).* Ayrıca, bir başka çalışmada Doğu Karadeniz Bölgesi 'nin *agroforestry üretim potansiyeli* incelenmiştir (Turna ve Ayaz, 2001).

Agroforestry, ülkemiz için hala yeni bir konu ve üzerinde araştırma yapılması gereken bir çalışma alanıdır. Bu konuda öncelikle orman köylüleri tarafından geleneksel olarak yapılan agroforestry örneklerinin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu gerekçe ile iki araştırma projesi ele alınmış ve sonuçlandırılmıştır. Bunlar; *"Batı Akdeniz Bölgesinin Agroforestry Üretim Potansiyelinin Belirlenmesi"* ve *"Batı Akdeniz Bölgesinde Agroforestry* Uygulamalarında *Kullanılabilecek Uygun Türler"* adlı projeler olmaktadır (Tolunay ve arkadaşları, 2002; Tolunay ve Filiz, 2002). Bunlardan *"Batı Akdeniz Bölgesinin Agroforestry Üretim Potansiyelinin Belirlenmesi"* adlı çalışma sonucunda ortaya çıkan *"Batı Akdeniz Bölgesindeki Geleneksel Agroforestry Örneklerinin Sınıflandırılması (Classification of Traditional Agroforestry Practices in*

West Mediterrenean Part of Turkey)" başlıklı çalışma ilk kez düzenlenen ***"I. Dünya Agroforestry Kongresi"*** ne bildiri olarak sunulmuştur (Tolunay ve arkadaşları, 2004).

GÜNÜMÜZDEN BİR PROJE

Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP), adında "sosyal" kelimesi bulunup "ormancılık" kelimesi bulunmasa da, sosyal ormancılıkla ilgili son dönem projelerdendir. Proje, *"Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu"* koordinatörlüğünde yürütülmekte, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü (AGM) projenin yürütülmesine katkı sağlamaktadır.

SRAP çerçevesinde çalışma konuları; yakacak odun ihtiyacını karşılamak ve doğal çevreyi koruyucu amaçlı ağaçlandırma projeleri, el sanatları yapımında kullanılacak ahşap malzemenin temini amaçlı ağaçlandırma projeleri, meyvelerinden ve tali ürünlerinden yararlanma amaçlı gelir getirici ağaçlandırma projeleri, arıcılığı geliştirmeye yönelik ağaçlandırma projeleri, dere mecralarını düzenleyici ağaçlandırma projeleri, daha önceden çöp depolama alanı olarak kullanılmış bölgelerin rehabilitesi ve ağaçlandırılması projesi, çığ kontrolü amaçlı yapılan sanat yapıları ve önleyici tedbirleri içeren projeler, mera ıslah projeleri, fidan üretimi projeleri, tarım alanlarında rüzgar perdesi amaçlı ağaçlandırma projeleri,yol kenarı ağaçlandırma projeleri, olmaktadır. Projelerde kullanılması tavsiye edilen türler: ceviz, kestane, kuşburnu, iğde, badem, keçiboynuzu, mahlep, karayemiş, kapari, ıhlamur, antepfıstığı, dut, şimşir, fıstık çamı, zeytin, defne, biberiye, kekik vb. gibi türlerdir. Halen gündemde olan bu proje, sosyal ormancılık uygulamalarının projeler bazında devam ettiğini göstermektedir.

FAKÜLTELERDE YENİ DERSLER: SOSYAL ORMANCILIK VE AGROFORESTRY

Bugün, sosyal ormancılık kavramı ne olduğu bilinen, tanımı yapılabilen ve çerçevesi çizilen bir noktadadır. Kavramın bu hale gelmesinde, fakültelerde sonuçlandırılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin, katkısı büyüktür. Sosyal ormancılığın bir ormancılık tipi olduğunun ortaya çıkması ve Türkiye 'nin bu ormancılık tipinin uygulanacağı ülkelerden olması, Orman Fakültelerinde sosyal ormancılık adı altında bir dersin okutulmasını gerektirmiştir. Ayrıca, agroforestry (tarımsal ormancılık) tüm dünyada gördüğü kabulü fakültelerimizden de görmüş ve eğitim programlarında ders olarak okutulmaya başlanmıştır.

SONUÇ

Günümüzde sosyal ormancılık ve agroforestry uygulamalarına yönelik projeler devam etmektedir. Kırsal kalkınma, sosyal ormancılık ve agroforestry konularında uzmanlaşmış araştırmacıların sayıları oldukça iyi düzeydedir.

Dış kaynaklı projeler bazında, dışarıdan getirilen yabancı proje uzmanlarına bağımlılığımız ortadan kalkmıştır. Çünkü, kırsal kalkınma, sosyal ormancılık ve agroforestry konularında uzmanlaşmış araştırmacılar, *hedefe yönelik proje planlama, hızlı kırsal değerlendirme, katılımcı kırsal değerlendirme, sor-sap-çöz katılımcı kaynak planlama tekniklerini* ve bir projede *izleme ve değerlendirmenin* nasıl yapılacağını iyi biliyorlar. Proje hazırlığında ve projelerin uygulamasında sıkıntıları yok. Dahası bu insanlar, orman fakültelerinde sosyal ormancılığı öğrenen insan yetiştiriyorlar ve yurt dışındaki sosyal ormancılık araştırma ve uygulama merkezlerine çağrılıyor, bilgi ve deneyimlerinden yararlanılıyor.

Bu açıdan 20 yıllık gelişim süreci dikkate alındığında Türkiye'de sosyal ormancılık konusunda önemli adımlar atılmış ve atılmaya devam edilmektedir. Kısacası, bugün iyi yerdeyiz.

KAYNAKLAR

Akın, C., 1986. Özel Ağaçlandırmalar, Ağaçlandırma El Kitabı, (Editör: İsmail Özkahraman), Ağaçlandırma ve Silvikültür Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara,

Alanay, A., 1989. Karakavak Ağaçlandırmaları ve Zirai Ara Kültür Ekonomisi Üzerine Araştırmalar, Kavak ve Hızlı Gelişen Yabancı Tür Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü, Teknik Bülten No: 143, 1-74 s, İzmit.

Anonim, 1993. Doğu Anadolu Su havzaları Rehabilitasyon Projesi (DASHRP) Proje Uygulama El Kitabı, T.C. Orman Bakanlığı, Ağaçlandırman ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Ankara.

Anonim, 1994. Sosyal Ormancılık Konusunda Komisyon Raporu, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, (Unpublished), 1-2 s, İstanbul.

Ayberk, S., 1992. Tarımsal Ormancılık Tanımı, Önemi, Uygulama ve Araştırmalardan Örnekler, Kavak ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Müdürlüğü Dergisi, Cilt:1, Seri No: 18, 6-32 s, İzmit.

Ayberk, S., Angeli, A., Çolak, İ., 1996. Melez (I-214) ve Karakavak (Gazi) Ağaçlandırmalarında Karma Ormancılık Tekniklerinin Uygulanması Üzerine Araştırmalar , Müdürlük Yayın No: 215, ISSN: 1300-395X, 1-16 s, İzmit.

Ayberk, S., 1996. Ağaçlandırma ve Enerji Ormanı Alanlarında Tarımsal Ormancılık Uygulamaları Üzerine Araştırmalar, Kavak ve Hızlı Gelişen Tür Orman Ağaçları Araştırma Müdürlüğü, Araştırma Dergisi, Yayın No:23, 3-17 s, İzmit.

Bozatlı, A., 1987a. Konya ' da Karma Ormancılık (Sosyal Ormancılık) Uygulamaları, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 24, Sayı: 2, Ankara.

Bozatlı, A., 1987b. Konya ' da Karma Ormancılık Çalışmaları, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 24, Sayı: 1, Ankara.

Demirel, Ö., 1989. Sosyal Ormancılık Uygulaması ve ORKÖY Modeli, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 26, Sayı: 8, Ankara.

Diner, A., Koçar, S., 1999. "I-214" Melez Kavak Ağaçlandırmalarında Ara tarımın Kavakçılık Ekonomisine Etkileri, Kavak ve Hızlı Gelişen Tür Orman Ağaçları Araştırma Müdürlüğü, Teknik Bülten No: 189, 1-187s, İzmit.

Geray, U., Görcelioğlu, E., 1983. Tarım ve Orman Arazileri Kullanımında Karma Sistemler, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri: B, Cilt: 33, Sayı: 1.

Gümüştop, E., 1985. Çal İlçesi Özel Ağaçlandırmaları Hakkında Rapor, Denizli.

Kamiloğlu, M., 1987a. Sosyal Ormancılık, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 24, Sayı: 1, Ankara.

Kamiloğlu, M., 1987b. Hindistan 'da Agroforestry, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 24, Sayı: 3, Ankara.

Nair, N.P.K., 1993. An Introduction to Agroforestry, Kluwer Academic Publishers, ISBN: 0-7923-2135-9, 13-17 s, Dordrecht, Holland.

Özer, Ö., 1986. Bir Seminer ve Yeni Ufuklar, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 5, Ankara.

Özkahraman, İ., 1986. Açık Köşe, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl; 23, Sayı; 1, Ankara.

Özkahraman, İ., 1987. Çal İlçesi Ağaçlandırmalarını Yerinde Gören Cumhurbaşkanı Sayın Kenan Evren'e Özel Ağaçlandırmalarla İlgili Bilgi Arz ettim, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 24, Sayı: 1, Ankara.

Özkurt A., Tüfekçi, S., Yılmaz E., 2001. Okaliptüs (E.camaldulensis Dehn.) Plantasyonlarında Ara Tarım Olanaklarının Araştırılması, Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Teknik Bülten No:13, 39 s, Tarsus.

Öztekin, T., 1986. Kozak Fıstıkçamı Meşcereleri, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 3, Ankara.

Sağkaya, A., 1986a. Sosyal Ormancılık, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl:23, Sayı, Ankara.

Sağkaya, A., 1986b. Hindistan Ormancılık Politikasındaki Gelişmeler, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 8, Ankara.

Sağkaya A., Kamiloğlu M., 1987. Ormancılıkta Karma Sistemler, TMMOB Orman Mühendisleri Odası, Yayın No: 10, Ankara.

Şefik, Y., 1995. Tarımsal Ormancılık (Agroforestry), K.T.Ü. Yayın No:176, Orman Fakültesi Yayın No: 21, 96 s, Trabzon.

Şefik, Y., 2000. Düzce Yöresi'nin Kavakçılık ve Agroforestry (Tarımsal Ormancılık) Yönünden İncelenmesi Üzerine Düşünceler, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl:37, Sayı:6, 5-14 s, Ankara.

Tolunay, A., 1987. Özel Orman İşletmeciliği ve Özel Ağaçlandırmalar (Çal Örneği), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Tolunay, A., 1998. Sosyal Ormancılık ve Türkiye Açısından Önemi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Tolunay, A., Alkan, H., Korkmaz, M., 2002. Batı Akdeniz Bölgesinin Agroforestry (Tarımsal Ormancılık) Üretim Potansiyelinin Belirlenmesi, SDÜ Araştırma Projesi No: 275, Isparta.

Tolunay, A., Filiz, S., 2002. Batı Akdeniz Bölgesinde Agroforestry (Tarımsal Ormancılık) Uygulamalarında Kullanılabilecek Uygun Türler, SDÜ Araştırma Projesi No: 460, Isparta.

Tolunay, A., Korkmaz, M., Alkan, H., 2004. Classification of Traditional Agroforestry Practices in West Mediteranean Region of Turkey. In: 1st World Congress of Agroforestry, Orlando, Florida.

Turna İ., Acar C., 2001. Doğu Karadeniz Bölgesi Kırsal Ev Bahçelerinin Agroforestry Uygulamalarındaki Yeri ve Önemi. In: I. Ulusal Ormancılık Kongresi, Türkiye Ormancılar Derneği Kongre Serisi No: 1, 353-362 s, Ankara.

Turna, İ., Ayaz H., 2001. Doğu Karadeniz Bölgesinde Ekolojik Dengenin Sürdürülmesinde Agroforestry Önemi ve Uygulama Olanakları. In: I. Ulusal Ormancılık Kongresi, Türkiye Ormancılar Derneği, Kongre Serisi No: 1, 364-372 s, Ankara.

Varışlıgil, A., 1987. Sosyal Ormancılık, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 24, Sayı: 9, Ankara.